

Monica Hesse

# Ik zal je vinden



Karakter Uitgevers B.V.

Januari 1943

# I

## *Dinsdag*

‘Hallo schatje. Wat hebben we hier allemaal? Iets voor mij misschien?’

Ik stop omdat de soldaat jong en knap is en een jolige stem heeft en omdat het vast reuzeleuk is om een keertje met hem naar de bioscoop te gaan.

Dat lieg ik.

Ik stop omdat de soldaat misschien een goed contactpersoon kan zijn, omdat hij misschien aan de spullen kan komen die ik niet meer kan vinden, omdat zijn ladekast waarschijnlijk vol ligt met chocoladerepen en sokken zonder gaten erin.

Ook dat is echter niet de hele waarheid.

Maar soms neger ik de hele waarheid, omdat het gemakkelijker is om te doen alsof ik een rationele reden heb voor mijn besluiten. Het is gemakkelijker om te doen alsof ik een keuze heb.

Ik stop omdat de soldaat een groen uniform draagt. Dat is de reden waarom ik stop. Zijn uniform is groen en dat betekent dat ik geen enkele keuze heb.

‘Dat zijn wel heel veel pakjes voor zo’n mooi meisje.’

Hij spreekt Nederlands met een licht accent, maar ik ben toch verrast dat hij het zo goed spreekt. Sommige leden van de Groene Politie of Orpo, de Ordnungspolizei, spreken geen

woord Nederlands, maar ze ergeren zich wel aan ons als wij niet vloeiend Duits spreken, alsof we ons al ons hele leven hadden moeten voorbereiden op de dag waarop zij ons land zouden binnenvallen.

Ik sta nog steeds naast mijn fiets. ‘Dit is precies de juiste hoeveelheid pakjes, volgens mij.’

‘Wat zit erin?’ Hij buigt zich over mijn stuur en graait wat met een hand in het fietsmandje.

‘Dat zou je wel willen weten zeker? Je zou zeker wel ál mijn pakjes willen openmaken?’ Ik giechel en sla mijn ogen neer, zodat hij niet kan zien dat ik dit thuis voor de spiegel heb geoefend. Door de manier waarop ik sta, is mijn jurk opgekropen tot boven mijn knie, en de soldaat ziet het. De donkerblauwe jurk zit strakker dan hij hoort te zitten, heeft een gerafelde zoom en stamt nog van voor de oorlog. Ik leun iets naar voren, waardoor de zoom nog hoger komt te liggen, nu halverwege mijn met kippenvel bedekte dij.

Dit gesprek zou een stuk erger zijn als hij ouder was, veel rimpels had, als hij verkleurde tanden of een hangbuik had. Het zou erger zijn, maar ik zou toch met hem flirten. Dat heb ik al tientallen keren gedaan.

Hij buigt zich dichterbij me toe. Achter hem ligt de vieze en naar vis stinkende Herengracht; ik zou hem erin kunnen duwen en op mijn armzalige tweedehands fiets al halverwege ons huis kunnen zijn voordat hij zich eruit zou kunnen redden. Dat spelletje speel ik met iedere Orpo die me aanhoudt. *Hoe zou ik je kunnen straffen en hoe ver zou ik kunnen komen voordat je me kan inhalen?*

‘Dit is een boek voor mijn moeder.’ Ik wijs naar het eerste in

papier ingepakte pakje. ‘Dit zijn aardappelen voor ons avondeten. En dit is de trui die ik zojuist bij de kleermaker heb opgehaald.’

‘Hoe heet je?’ vraagt hij. Zijn vraag klinkt informeel, terloops, de manier waarop een zelfverzekerde jongen op een feestje aan een meisje met een paardengebit vraagt hoe ze heet. Dat is goed nieuws, want ik heb liever dat hij belangstelling toont voor mij dan voor de pakjes in mijn fietsmand.

‘Hanneke Bakker.’ Ik zou wel willen liegen, maar nu we allemaal verplicht zijn om een persoonsbewijs op zak te hebben, heeft dat geen zin. ‘En hoe heet jij, soldaat?’

Hij steekt zijn borst vooruit als ik hem ‘soldaat’ noem. De jongere leden zijn nog trots op hun uniform. Door zijn beweging zie ik een gouden ketting om zijn hals glinsteren.

‘En wat zit er in je hanger?’ vraag ik.

Zijn grijns betreft en zijn hand schiet naar de hanger vlak onder zijn kraag. De hanger is goudkleurig, hartvormig en bevat waarschijnlijk het portretje van een Duits meisje met een bol gezicht dat heeft beloofd om trouw op hem te wachten in Berlijn. Het was een gok om ernaar te vragen, maar een gok die meestal goed uitpakt.

‘Is het een foto van je moeder? Ze houdt zeker heel veel van je, dat ze je zo’n mooie ketting heeft gegeven.’

Hij loopt rood aan en stopt de ketting terug onder zijn gesteven kraag.

‘Of van je zus?’ Ik houd aan. ‘Je hondje?’ Het valt niet mee om te doen alsof ik naïef ben. Mijn woorden moeten zo onschuldig klinken dat hij niet boos op me wordt, maar ook zo irritant zijn dat hij liever van me af wil dan me hier te on-

dervragen over wat ik bij me heb. ‘Ik heb je hier nooit eerder gezien,’ zeg ik. ‘Is deze straat je vaste plek?’

‘Ik heb geen tijd voor onzinnige meiden zoals jij. Ga naar huis, Hanneke.’

Als ik wegfiets, trilt mijn stuur maar nauwelijks. Ik heb voornamelijk de waarheid gesproken over de pakjes. In de eerste drie zitten inderdaad een boek, een trui en wat aardappelen. Maar onder de aardappelen liggen worstjes ter waarde van vier bonnen, gekocht met de bonnen van een overledene, en daaronder liggen een lippenstift en lotions, gekocht met de bonnen van een andere overleden man, en weer daaronder sigaretten en alcohol, gekocht met geld dat meneer Kreuk, mijn baas, me vanochtend voor dat doel heeft gegeven. Niets is van mij.

De meeste mensen zouden zeggen dat ik actief ben op de zwarte markt, dat ik handel in clandestiene goederen. Ik zie mezelf liever als een ‘vinder’. Ik vind dingen. Ik vind extra aardappelen, vlees en varkensvet. In het begin kon ik nog suiker of chocolade vinden, maar daar is sinds kort veel moeilijker aan te komen en die kan ik niet vaak vinden. Ik vind thee. Ik vind spek. De rijke mensen in dit land blijven dik dankzij mij. Ik vind de dingen waar we het gedwongen zonder moeten stellen, tenzij je weet waar je ze kunt vinden.

Ik vind het jammer dat de soldaat mijn laatste vraag, of deze straat zijn nieuwe standplaats is, niet heeft beantwoord. Want als hij nu elke dag op deze hoek staat, moet ik overwegen of ik aardig tegen hem moet doen of dat ik voortaan een andere route moet kiezen.

Deze ochtend ga ik als eerste langs bij mejuffrouw Akker-

man, die met haar grootouders in een van de oude gebouwen in het Museumkwartier woont. Mejuffrouw Akkerman is van de lotions en de lippenstift. Vorige week was het parfum. Ze is een van de weinige vrouwen die ik ken die nog om dit soort dingen geven, maar ze heeft me ooit verteld dat ze hoopt dat haar vriendje haar voor haar volgende verjaardag ten huwelijk zal vragen, en mensen geven hun geld wel aan gekkere dingen uit.

Ze doet de deur open met haar natte haar in krulspelden. Ze gaat vanavond zeker uit met Theo.

‘Hanneke! Kom binnen, dan pak ik mijn portemonnee.’ Ze weet altijd wel een smoes te bedenken om me binnen te vragen. Volgens mij verveelt ze zich hier overdag, zo alleen met haar grootouders, die te luid praten en naar kool ruiken.

Het huis is bedompt en schemerig. De grootvader van mejuffrouw Akkerman zit aan de keukentafel aan de andere kant van de hal. ‘Wie is er aan de deur?’ roept hij.

‘Het is een bezorger, grootvader,’ roept ze over haar schouder. ‘Wie is het?’

‘Iemand voor mij.’ Ze draait zich weer naar me toe en zegt met gedempte stem: ‘Hanneke, je moet me helpen. Theo komt vanavond langs om mijn grootouders te vragen of ik bij hem mag komen wonen. Ik weet niet wat ik moet aantrekken. Blijf hier; ik laat je zien waar ik uit kan kiezen.’

Ik kan me niet voorstellen dat de keuze voor een bepaalde jurk zal uitmaken of haar grootouders zullen goedkeuren dat ze zonder te trouwen bij haar vriendje gaat wonen, maar ik weet dat dit iets is wat tijdens de oorlog steeds vaker voorkomt.

Als mejuffrouw Akkerman terugkomt in de hal, doe ik alsof

al mijn aandacht uitgaat naar de twee jurken die ze me laat zien, maar in werkelijkheid kijk ik op de klok aan de muur. Ik heb geen tijd voor gezellige praatjes. Nadat ik haar de grijze jurk heb aangeraden, wenk ik haar om de pakjes aan te pakken die ik al sinds mijn aankomst hier vasthoud. ‘Deze zijn voor u. Wilt u even kijken of alles in orde is?’

‘Het zal vast wel kloppen. Blijf je koffiedrinken?’

Ik vraag niet eens of het echte koffie is. De enige manier waarop zij echte koffie zou kunnen hebben, is als ik die voor haar had gevonden, en dat is niet gebeurd. Dus als ze zegt dat er koffie is, weet ik dat ze gemalen eikels of takjes bedoelt. *Er-satz*, surrogaatkoffie.

De andere reden waarom ik niet blijf, is dezelfde reden als waarom ik weiger om mejuffrouw Akkermans, ondanks herhaaldelijk aandringen van haar kant, Irene te noemen. Ik wil namelijk niet dat zij denkt dat we vriendinnen zijn. Ik wil namelijk niet dat ze denkt dat het niet erg is als ze me op een dag niet kan betalen.

‘Ik heb geen tijd. Ik moet voor het middageten nog een andere bestelling afleveren.’

‘Weet je het zeker? Je mag hier blijven eten; ik ga toch al iets maken. En dan kunnen we samen bedenken hoe ik mijn haar vanavond zal doen.’

Het is een vreemde relatie die ik heb met mijn klanten. Ze denken dat je hun kameraad bent. Ze denken dat je een band hebt met elkaar omdat je samen iets clandestiens doet. ‘Ik eet ’s middags altijd thuis met mijn ouders,’ zeg ik.

‘Uiteraard, Hanneke.’ Ze schaamt zich dat ze zo heeft aangedrongen. ‘Dan zie ik je later wel weer.’



Buiten is het bewolkt en grijs, een Amsterdamse winter, en ik fiets door de smalle, kronkelende straatjes.

Amsterdam ligt aan een grachtenstelsel. Nederland ligt grotendeels onder zeeniveau en de boeren die het land eeuwen geleden droog maalden, legden uitgebreide waterwegen aan om te voorkomen dat de inwoners zouden verdrinken in de Noordzee. Mijn oude geschiedenisleraar kwam bij dat stuk van onze vaderlandse geschiedenis altijd op de proppen met het gezegde: ‘God schiep de wereld, maar de Nederlanders schiepen Nederland.’ Hij zei het als iets om trots op te zijn, maar voor mij hield het gezegde ook een waarschuwing in: ‘Vertrouw er niet op dat we worden gered. We staan er alleen voor.’

Zo’n 75 kilometer ten zuidwesten van Amsterdam ligt Rotterdam, dat tweeënhalf jaar geleden door de Duitsers werd gebombardeerd. Daarbij kwamen negenhonderd mensen om en werd een groot deel van de binnenstad verwoest. Twee dagen later marcheerde het Duitse leger Amsterdam binnen. Nu wemelt het hier van de Duitsers, maar onze gebouwen staan nog overeind. Het is een slechte ruil. Alles is tegenwoordig een slechte ruil, tenzij je, net zoals ik, weet hoe je er de meeste winst mee kunt behalen.

Mijn volgende klant, mevrouw Janssen, woont dichtbij, in een groot blauw huis dat ze ooit deelde met haar man en drie zoons, totdat een van hen naar Londen vertrok, een van hen naar Amerika en de jongste van het gezin naar het Nederlands front, waar tweeduizend van onze militairen sneuvelden terwijl ze vergeefs probeerden om onze landsgrenzen te verdedigen. Ons land moest zich binnen vijf dagen overgeven. We praten niet vaak meer over Jan.

*Ik vraag me af of hij tijdens de invasie bij Bas in de buurt was.*

Dat vraag ik me nu telkens af, in een poging de laatste momenten van de jongen van wie ik hield, te reconstrueren. Was hij bij Bas, of was Bas alleen toen hij stierf?

Mevrouw Janssens echtgenoot is vorige maand verdwenen, vlak voordat ze een klant werd, en daar heb ik niet meer naar gevraagd. Misschien zat hij bij het verzet, of was hij gewoon op het verkeerde moment op de verkeerde plaats, of misschien is hij helemaal niet dood en zit hij nu aan de thee bij zijn oudste zoon in Engeland. Hoe dan ook, het zijn mijn zaken niet. Mevrouw Janssen is een nieuwe klant. Ik heb haar nog maar een paar bestellingen geleverd. Ik kende haar zoon Jan, maar niet goed. Hij was een nakomertje, bijna twintig jaar na haar andere kinderen geboren, toen de Janssens al krom en grijs waren. Jan was een aardige jongen.

Hier en nu besluit ik dat Jan bij Bas in de buurt kan zijn geweest toen de Duitsers ons land binnenvielen. Hier en nu besluit ik dat Bas niet alleen was toen hij stierf. Het is een positievere gedachte dan ik mezelf meestal toesta.

Mevrouw Janssen wacht al bij de deur op me, en daar stoor ik me aan. Stel dat je een Duitse soldaat bent met de opdracht om op te letten of je nog verdachte dingen ziet; wat zou je dan denken van een oude vrouw die staat te wachten op een vreemd meisje op een fiets?

‘Goedemorgen mevrouw Janssen. U had me hier niet hoeven opwachten, hoor. Hoe gaat het met u?’

‘Met mij gaat het goed!’ roept ze, alsof ze teksten uit een toneelstuk opdreunt, en ze plukt nerveus aan de witte krullen die uit haar knot zijn ontsnapt. Ze draagt haar witte haar altijd

in een knot, haar bril glijdt altijd van haar neus en haar kleren doen me altijd denken aan een gordijn of een luie stoel. ‘Kom toch binnen.’

‘Ik heb niet zoveel worstjes kunnen krijgen als u wilde, maar ik heb er wel wat,’ vertel ik haar zodra ik mijn fiets heb neergezet en de deur achter ons dichtgaat. Ze beweegt langzaam; ze loopt nu met een wandelstok en komt zelden nog buiten de deur. Ze vertelde me dat ze een stok gebruikt sinds Jan was overleden. Ik weet niet of haar iets lichamelijks mankeert of dat ze is gebroken door verdriet en daardoor nu moeilijk ter been is.

Binnen lijkt haar voorkamer ruimer dan gewoonlijk, en het duurt even voordat ik doorheb waarom dat zo is. Gewoonlijk staat er tussen de porseleinkast en de leunstoel een opklapbed, een klein bed dat eruitziet als een boekenkastje, maar dat kan worden uitgeklast tot bed voor het geval er een logé komt. Ik neem aan dat meneer Janssen het zelf heeft gemaakt, net zoals hij bijna alles bij hen in huis heeft gemaakt. Mijn moeder en ik liepen vroeger vaak langs zijn meubelwinkel en keken bewonderend naar de etalage, maar we zouden ons niets hebben kunnen veroorloven. Ik heb geen idee waar het opklapbed nu staat. Als mevrouw Janssen het zo snel na het verdwijnen van haar man al heeft verkocht, heeft ze waarschijnlijk nu al geldproblemen, wat ik pas erg vind als dat betekent dat ze mij niet kan betalen.

‘Koffie, Hanneke?’ Mevrouw Janssen verdwijnt de keuken in, dus ik loop achter haar aan. Ik wil haar aanbod van koffie afslaan, maar ze heeft al twee kopjes van haar mooie Delfts blauwe servies klaargezet. De zware tafel is van esdoornhout.

‘Ik heb de worstjes hier, als u wilt...’

‘Later,’ onderbreekt ze me. ‘Later. Eerst drinken we koffie. Echte koffie. We gaan een kopje koffie drinken met een stroopwafel erbij, en even praten.’

Naast haar staat een stoffig blik waar een grondachtige geur vanaf komt. Echte koffiebonen. Ik vraag me af hoelang ze die al heeft bewaard. En ook nog eens stroopwafels. Mensen gebruiken hun bakkersrantsoen niet voor luxe gebakjes, maar voor brood. Maar ze gebruiken ze ook niet om meisjes te trakteren die clandestiene goederen komen afleveren, en toch staat mevrouw Janssen hier koffie te schenken in een porseleinen kopje. Ze legt er een stroopwafel op zodat die zacht wordt van de stoom en de stroop eruit loopt.

‘Ga zitten, Hanneke.’

‘Ik heb geen honger,’ zeg ik, terwijl mijn rammelende maag me verraadt.

Ik heb wél honger, maar ergens word ik nerveus van deze stroopwafels, en van de manier waarop mevrouw Janssen erop gebrand is dat ik ga zitten en met het ongebruikelijke van de hele situatie. Heeft ze de Groene Politie gebeld en hun beloofd een zwarthandelaar aan hen uit te leveren? Een vrouw die zo wanhopig is dat ze het opklapbed van haar man verkoopt, doet zoiets misschien wel.

‘Heel even maar?’

‘Het spijt me, maar ik heb nog duizend andere dingen te doen vandaag.’

Ze slaat haar ogen neer naar de mooi gedekte tafel. ‘Mijn jongste. Jan. Hij at ze zo graag. Ik had ze altijd klaarstaan als hij uit school kwam. Was je bevriend met hem?’ Ze glimlacht me hoopvol toe.

Ik zucht. Ze is niet gevaarlijk, ze is alleen eenzaam. Ze mist haar zoon en ze wil een van zijn oude klasgenoten verwennen met zijn lievelingskoekjes. Dit gaat tegen al mijn regels in, en door de smekende toon in haar stem voel ik me ongemakkelijk. Maar buiten is het koud en de koffie is echt, en ondanks wat ik mevrouw Janssen zojuist heb verteld over mijn duizenden klusjes, heb ik eigenlijk nog wel een uurtje de tijd voordat mijn ouders me thuis verwachten voor het middagen. Dus ik zet het pakketje met de worsten en de boter op de tafel, strijk over mijn haar en probeer me te herinneren hoe een beleefde gast zich op visite ook alweer gedraagt. Ooit wist ik hoe dat moest. De moeder van Bas schonk in de keuken altijd warme chocolademelk voor me in, en ze bedacht telkens weer een smoes om bij ons binnen te kunnen lopen om te kijken of we niet zaten te zoenen.

‘Ik heb al heel lang geen stroopwafel meer gehad,’ zeg ik ten slotte, terwijl ik mijn vastgeroeste gespreksvaardigheid test. ‘Ik at altijd het liefst een stukje banketstaaf.’

‘Met amandelspijs?’

‘Mmm-hmm.’

De koffie van mevrouw Janssen is heet en sterk, een weldadige verdoving. Het drankje brandt in mijn keel, dus ik blijf doordrinken en besef niet eens hoeveel ik drink totdat ik het kopje terugzet op het schoteltje en het halfleeg is. Mevrouw Janssen schenkt me meteen bij.

‘Lekkere koffie,’ zeg ik.

‘Ik heb je hulp nodig.’

Aha.

Nu wordt het duidelijk wat het doel van de koffie was. Ze

heeft me iets gegeven. Nu wil ze er iets voor terug. Jammer dan dat ze niet beseft dat ze niet bij me hoeft te slijmen. Ik werk voor het geld, niet voor vriendelijkheid.

‘Ik heb je hulp nodig om iets te vinden,’ zegt ze.

‘Wat hebt u nodig? Meer vlees? Petroleum?’

‘Je moet me helpen om iemand te vinden.’

Het kopje blijft vlak voor mijn mond in de lucht hangen, en even weet ik niet of ik het net heb opgepakt of bezig was om het weer terug te zetten.

‘Je moet me helpen om iemand te vinden,’ zegt ze nogmaals, want ik heb nog steeds niet gereageerd.

‘Ik begrijp het niet.’

‘Iemand die speciaal voor me is.’ Ze kijkt over mijn schouder en ik volg haar blik; haar ogen zijn gefixeerd op een foto van haar gezin, die naast de deur van de provisiekast hangt.

‘Mevrouw Janssen.’ Ik probeer te bedenken hoe ik hier correct en beleefd op kan antwoorden. Uw man is verdwenen, zou ik haar moeten zeggen. Uw zoon is dood. Uw andere zoons komen niet meer terug. Ik kan geen geesten vinden. Ik heb geen bonnen voor de vervanging van een dood kind.

‘Mevrouw Janssen, ik zoek geen mensen. Ik zoek spullen. Voedsel. Kleding. Fietsen.’

‘Je moet me helpen om...’

‘Iemand te vinden. Dat hebt u al gezegd. Maar als u iemand zoekt, moet u de politie inschakelen. Dat zijn de speurders die u nodig hebt.’

‘Jou.’ Ze leunt over de tafel. ‘Niet de politie. Ik heb jou nodig. Ik weet niet aan wie ik het anders kan vragen.’

In de verte slaat de klok van de Westerkerk, halftwaalf. Ik

zou nu moeten vertrekken. ‘Ik moet weg.’ Ik duw mijn stoel achteruit. ‘Mijn moeder heeft het middageten al klaar. Wilt u nu voor het vlees betalen of moet meneer Kreuk het op uw rekening zetten?’

Zij staat ook op, maar in plaats van met me mee te lopen naar de deur, pakt ze mijn hand. ‘Kom even kijken, Hanneke. Alsjeblieft. Kom even kijken voordat je gaat.’

Aangezien zelfs ik niet zo’n keiharde ben dat ik mijn hand losruk van een oude vrouw, loop ik achter haar aan naar de provisiekast en ik sta gehoorzaam stil om naar de foto van haar zoons te kijken die aan de muur hangt. Ze staan naast elkaar, alle drie met dezelfde grote oren en knobbelige hals. Maar mevrouw Janssen blijft niet voor de foto staan. In plaats daarvan trekt ze de deur van de provisiekast open. ‘Deze kant op.’ Ze gebaart dat ik haar moet volgen.

Verdorie, ze is nog gekker dan ik dacht. Nu gaan we samen in het donker zitten, tussen haar ingemaakte groenten, om haar dode zoon op te roepen. Ze bewaart vast zijn kleren hier, met mottenballen ertussen.

Binnen is het net als in alle andere provisiekasten: een diepe kast met een wand vol met kruiden en ingemaakte groenten, maar niet zo vol als voor de oorlog.

‘Het spijt me, mevrouw Janssen, maar ik weet niet...’

‘Wacht.’ Haar hand reikt naar de rand van het kruidenkastje en ze maakt een haakje los dat mij nog niet was opgevallen.

‘Wat doet u?’

‘Wacht maar even.’ Ze morrelt aan de klink.

Plotseling draait de hele kast naar buiten en wordt er een donkere ruimte achter de provisiekast zichtbaar, lang en smal,

groot genoeg om in te lopen, te donker om veel te kunnen zien.

‘Wat is dit?’ fluister ik.

‘Hendrik heeft dit voor me gebouwd,’ zegt ze. ‘Toen de kinderen nog klein waren. Dit kamertje was niet handig, want het was smal en diep en de vloer liep schuin omhoog. Ik heb hem toen gevraagd of hij een deel kon verbouwen tot een provisiekast en het andere deel tot opslagruimte.’

Mijn ogen raken gewend aan het halfduister. We staan in de ruimte onder de trap. Het plafond wordt steeds lager totdat het, aan de achterkant, nog geen meter boven de grond ligt. Aan de voorkant hangt op ooghoogte een wandplank, met daarop een half opgebrande kaars, een kam en een filmtijdschrift, een titel die ik herken. Het grootste deel van het piepkleine kamertje wordt in beslag genomen door het verdwenen opklapbed van mevrouw Janssen, dat is uitgeklast alsof er een gast wordt verwacht. Er ligt een deken met sterrenpatroon op, en een los kussen. Er zijn geen ramen. Als de geheime deur dicht is, schijnt er alleen wat licht door een kier aan de onderkant van de deur naar binnen.

‘Begrijp je het?’ Ze heeft nog steeds mijn hand vast. ‘Daarom kan ik de politie niet inschakelen. De politie kan niet op zoek gaan naar iemand die niet hoort te bestaan.’

‘De vermiste persoon.’

‘Het vermiste meisje is Joods,’ zegt mevrouw Janssen. ‘Jij moet haar voor me vinden, voordat de nazi’s haar vinden.’